

بررسی شاخص‌های توسعه در سکونت‌گاه‌های روستایی و شهری ایران

محمد حسین ابتکاری

دانشجوی دکتری جامعه‌شناسی دانشگاه یاسوج

mh.ebtkari@yahoo.com

چکیده

هدف تحقیق حاضر، بررسی شاخص‌های توسعه در سکونت‌گاه‌های روستایی در مقایسه با نواحی شهری می‌باشد. روش تحقیق کتابخانه‌ای، اسنادی و تحلیل محتوای منابع موجود بوده که بر اساس داده‌های سرشماری عمومی نفوس و مسکن، سال‌نامه‌های آماری استان‌ها، داده‌های سازمان ثبت احوال کشور، داده‌های وزارت درمان، بهداشت و آموزش پزشکی کشور تدوین شده است. جامعه آماری، تمامی سکونت‌گاه‌های روستایی و شهری استان‌های کشور را شامل می‌شود. یافته‌ها حاکی از آن است، که در اکثر شاخص‌های مورد مطالعه، وضعیت دسترسی به شاخص‌های توسعه در سکونت‌گاه‌های شهری نسبت به نواحی روستایی مطلوب‌تر است. نتایج نیز نشان می‌دهد که بر اساس ۱۷ شاخص بهداشتی، اجتماعی و سکونتی ارزیابی شده در این تحقیق، نواحی شهری در شاخص‌های نرخ بیکاری، بی‌سوادی، مرگ و میر، معلولیت، هزینه مصرف دختانیات، هزینه بهداشت، دسترسی به آب سالم، دفع فاضلاب، فضا و اتاق مناسب، بافت بادوام، سوخت مناسب، تسهیلات و تجهیزات زندگی وضعیت بهتری نسبت به نواحی روستایی دارند، در نواحی روستایی نیز تنها در شاخص‌های طلاق، مالکیت مسکن و نرخ خام مولید شرایط نسبتاً بهتر از نواحی شهری است.

واژگان کلیدی: توسعه، روستا، شهر

۱- مقدمه

شاخص امروزه پیشرفت یک اجتماع کیفیت زندگی است، این اصطلاح در برگیرنده‌ی مهم‌ترین عواملی است که شرایط زندگی در جامعه و رفاه شخصی افراد را تعیین می‌کنند (حریری و همکاران، ۱۳۸۸: ۹۰). ساکنان روستاهای امروزی دیگر تنها نیازمند غذا نیستند که با برطرف کردن آن، مسئله به نوعی پایان یافته تلقی گردد؛ بلکه مسکن خوب، فضای زندگی مناسب، محیط آرام، امکانات بهداشتی مناسب و ... نیز در زمره‌ی نیازهای اصلی آن‌ها به شمار می‌رود (قربانی و تیموری، ۱۳۸۹: ۴۸). به عبارتی، در بحث‌های توسعه، تنها زیستن مهم نیست، بلکه کیفیت آن دارای اهمیت است (قالیباف و همکاران، ۱۳۹۰: ۳۴). به گونه‌ای که تنها حفظ زندگی به شکل معمول، دیگر مطلوب تلقی نمی‌شود، بلکه ارتقای کیفیت زندگی در زمینه‌های متعدد، تلاش اساسی جوامع و سازمان‌ها تلقی می‌شود (نائینیان و همکاران، ۱۳۸۴: ۴۷)؛ بر این اساس، مفهوم توسعه یک مفهوم مرکب است که از چندین متغیر متأثر می‌گردد، سطح درآمد مردم، شرایط زندگی، وضع سلامت، محیط، فشار روحی روانی، فراغت، شادمانی خانوادگی، روابط اجتماعی و چندین متغیر دیگر (محمدی و همکاران، ۱۳۸۹: ۹۸).

بسیاری از کشورهای در حال توسعه از جمله ایران با گسترش نابرابری بین شاخص‌های توسعه در سکونت‌گاه‌های روستایی - شهری رو به رو هستند. در عرصه‌ی زیستی - فضایی محیط‌های سکونتی، نابرابری در توزیع منابع، امکانات و منافع ملی میان سکونتگاه‌های شهری و روستایی موجب بروز تنگناها و مشکلاتی در محیط‌های روستایی و شکاف درآمدی میان این مراکز جمعیتی شده است (شمس‌الدینی، ۱۳۸۸: ۹۶). کیفیت پایین بخش قابل ملاحظه‌ای از جمعیت به ویژه روستاها، بیکاری، عدم برخورداری از معاش آبرومند، استفاده‌ی نابرابر از کالاهای حیاتی، عدم دسترسی به آب آشامیدنی سالم، تغذیه‌ی نامناسب، عدم دسترسی به امکانات آموزشی، بهداشتی و رفاهی در مناطق مختلف کشور، از جمله مسائل و مشکلاتی فعلی جامعه‌ی ما در زمینه‌ی سکونت‌گاه‌های روستایی نسبت به شهری است (عنبری، ۱۳۸۹، ۱۵۲ - ۱۵۱). حتی با وجود برنامه‌ها و اقدامات صورت گرفته از طرف دولت در